

СТРАЖИЛОВО

ЛИСТ ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

ВЛАСНИК И УРЕДНИК ЈОВАН ГРЧИЋ.

БРОЈ 17.

У НОВОМ САДУ 23. АПРИЛА 1887.

ГОД. III.

КРАЉЕВО ЗВОНО.

ПО Р. Х. СТОДАРУ

СПЕВАО МИЛОРАД П. ШАПЧАНИН.

(Наставак.)

Краљ се враћа к своме граду,
Радостан га народ чека.
А с црква гдна звона
Здрављају га из далека.
Жене, деца у ред стали,
У руци им цвеће свеже:
„Добро дош'о, светли краљу,
„Живио нам, наш витеже!“
Краљ се клања, у двор хита, 1130
Заходу се сунце клони,
Ал са оне дворске куле
И вечерас не зазвони.

И минуше сва „збитија“ ова —
Ћути звоно испод златна крова
На сав русвај, што се доле чини,
Ни да куцне на својој висини.
Гледа озго са престола свога
Куће, цркве града великога,
И вртове к'о од самих снова 1140
И читаво море од кровова;
Преко реке мостови се дали,
На црквама крстови сијали,
Овде онде нешто мало горе
А међ гором извори жуборе,
Куд се крадом многи брижан вине,
Да одахне, да мало почине;
Пуно кула, ка' у града стона,
И у њима свакојакних звона:
Једно туче, да нам каже сате, 1150
Друго туче, (кад за њ добро плате),
Да нас блажи сред жалости веље,
А покашто звони на весеље;
Сада у гроб, у то уско здање,
А сад опет звони на венчање.

Тако звона са свакога храма
Орила се градом годинама;
Њихне гласе цео народ свик'о, —
Ал краљево — није чуо нико!
Мицуо је многи данак бели, 1160
Како су га на кулу попели;
Тад у врту беху дрва мала
А данас се широм разгранала;
Глаткој кори хрпаво је лице,
Набрале је дуге годиннице;
Густо лишће окитило грање,
Љуљка птице, кад сунце огране.
Под гранама хладовина мека,
У њој драго једно друго чека,
Много срце ту од жеље гори, 1170
С другом својим шапће и ћуфори,
Ту јунака многа нађе вила —
Ал се и та слава истутњила!
Неста кикот, а нестало плеса,
Весних госпа, и п'јаних витеза;
Краљ с' ожени, нестало живот таки,
Краљица је као цветак каки,
Богови је милостиво глали,
Место вела круну су јој дали;
Брзо леже у гробовске тмине 1180
Све то звоно гледа са висине,
Свадбу, укоп — кад се суза лије,
Ал ни једном откуцнуло није.

Тако звоно многи летак,
К'о на тужном гробу цветак,
На свом вису гледа, ћути,
Нит га жалост света мути,
Нит је, у сред среће веље,
Ударило на весеље.

И жарко га сунце греје, 1190
 И зими га снег завеје,
 Много га је време тукло,
 У маховни плашт обукло;
 Клатно стигла срећа грђа,
 Спопали га плес и рђа.
 Гле, и птице, аох славе!
 Згодна гнезда да направе.

А шта судба нашем краљу спрема?
 Свега има, само среће нема;
 Им'о славе — и венце му плели — 1200
 Ал никада што душу весели;
 Сјај престола многу срећу даје,
 Ал његова душа венула је.
 Па гле! лете и године младе,
 А старост се полагао краде:
 Гле! међ црним и длачица седа —
 Тек гдекоја, да лепше изгледа!
 Сумор-бора још не мрчи лица —
 Тек гдекоја измеђ трепавица!
 Ход, некада и лакши и бржи, 1210
 Сад је тежи, ал се јоште држи!

Пун је мере и лепоте сваке,
 Ал не више и гипкости лаке.
 Многа лета мучише га сама
 Тешким радом — државним бригама,
 Пламен лица поче да се гаси,
 А гарава коса, што га краси,
 Навести му богме старост праву —
 Изневери остарелу главу.

Време, боли, — место сјаја, плама 1220
 Ишараше чело мрштинама;
 Лице свело, ход се мушки оте —
 Ни корака, ни оне лепоте!
 Помазана глава се замара!
 Њезин терет доле је обара.
 Поглед мутан, без варница живих,
 Рука дршће, грбина се криви:
 Мин'о живот, к'о да га је снио —
 Море, краљу, ал' си остарио!
 Тако краљу бити ће и проћи 1230
 Заборављен у својој самоћи;
 У собама самује и вене —

Собе ћуте као забрављене.
 Клоуо је већ и дух му творан,
 Срце тромо, а корак уморан.
 Пуно сјаја, куда око глене,
 Одаје му царски окићене:
 По зидовма прадедова лица —
 Снимали их први уметници;
 На прозор'ма завесе су биле 1240
 Од скерлета, од најтеже свиле,
 Извезене све сребрним цватом,
 Опшивене „жеженијем“ златом;
 А ћилими, по којима шеће,
 Горе, блеште к'о источно цвеће,
 Тако живо, чини ти се мири,
 А по њему облећу лептири!
 Дивани су са злаћани кови,
 А столице као престолови;
 Свега ту је, што ти срце мари: 1250
 Цветни лонци, сребрни пехари.
 Срма, злато и кости од слона,
 А врх свега уженце од звона,
 Оног звона, што о срећи слуги
 А вечито на висини ћути.

Краљу душа другом свету броди,
 Саг'о главу па погружен ходи,
 У том сјају није сретан био,
 Проклињао, што се и родио.
 Што га тишти, све у себе скрива, 1260
 Своје боле ником не казива:
 Нит' га греје, нити што год гане,
 Ћути, ходи, ил пред слике стане,
 Гледа, гледа, тек онако гредом,
 Безначајно, студеним погледом, —
 Река, шума, дворач на врх брега,
 Све предели лепши од лепшега,
 Ил богиње са дражесни уди —
 Старца краља ништа не разбуди! 1270
 Пред прозором били су алтани,
 Ту излази, кад су лепши дани,
 Гледа блага, што му усуд даде:
 Цветне врте, зелене ливаде,
 Џемин, руже у великом кругу,
 И путање, што с' губе у лугу.

(Наставиће се.)

А Н И Ц А.

СЛИКА ИЗ ВЕЛИКОВАРОШКОГ ЖИВОТА.
ОД МИЛАНА САВИЋА.

Кад сам је последњи пут видио, била је
 мирна, са свим мирна. Њена златно-
 плава коса није јој се више таласала
 по раменима, нити јој очи лутаху по трагу за-

мишљеног света. А и руке је скрстила преко
 груди а под овима није већ више куцкало ср-
 дашце њено. И сва беше покривена цвећем,
 разнобојним, свежим, мирисавим.

Кукавно дете! Заслужило је бољу срећу. А беше баш умиљато и красно!

Колико јој година и могло бити? Једва десет. Па опет је већ умела удесити своју хаљиницу, обичну, просту; и на ципелице је пазила а у лице своје знала је свагда да улије особит израз, и то онда, кад је стајала на свом обичном месту, код капије.

Штета, што је тако рано преминула! Но можда је и боље.

Шта је и могла очекивати од живота? У пукој сиротињи и при незгодним околностима!

Да није била тако лепа, да није имала тако чудновату косу и да се није у њојзи тако рано, тако прерано пробудила кокетна женска нарав, можда би и била сретна у животу; али овако! . . .

Отац јој беше дворник у кући, у којој сам становао. Беше то човек суров и понајвише пијан. У таквом стању починио је свагда чуда и покора: испребијао жену, развијао децу, полупао и оно мало худа наместаја свог, и само га могаху укротити ђаци, који такођер у тој кући становаху. Кад им н. пр. није отворио на време капију и њих још грдњама дочекао, онда је дошло свагда до »измене мисли,« и дворник је после неколико дана одлежао.

За време таквог мирног доба појавила се и Аница код капије; своју красну, злаћену косу распустила је са свим и непрестано је гладила и удешавала хаљиницу и кецељицу своју.

Добијала је Аница од укућана чешће по који шестак. Она је тај новац чувала, и кад је скупила — за њу — повелику суму, онда је купила коју шарену траку или иначе какав женски накит. Па и за то је од оца свог била бијена. Не можда, што би јој тај замерио, што прима новац и што се кити, већ што га њему не даје, да га попије.

У истој кући становао је и неки генерал; сину му је могло бити тако тринаест година а ишао је у реалку. Њега би Аница свагда дочекала код капије, и кад би пошао у школу, и кад би дошао кући. Обоје се ухвате за руке, и Аница не би никад пропустила, да га не отпрати бар до првог ћошка. Било је заиста занимљиво гледати то двоје. Нису много говорили, али су ишли рука у руку, и баш се видило, да им тешко пада растати се. Аница се вратила снуждена а Роберту је било још теже ићи у школу.

Једног дана беше Аница лепше обучена него иначе. Роберто је измолио од матере, да поклони Аници хаљину, коју му сестра више

не носи. Мати се радовала добром срцу свога сина. А како се тек Аница развеселила! Но кукавном детету је пресела радост. Отац њен, мислећи опет, да је купила хаљину, избије је на мртво име. Но чим је дознао, како му је кћи дошла до хаљине, измене на мах досадашње поступање с њоме Чувао је Аницу као зеницу. Можда је видео, да је лепа, а знао је, да је генерал богат, а Роберто ће скоро дорастити, па је простране руке, па стотину мисли пројуреше му кроз главу: е, за то је чувао своју кћер.

Роберто је пак остао свагда нежан. Са стола својих родитеља доносио би Аници и слаткиша и јестива, и само ако му је сестрица забацила коју трачицу, одмах је била у Аничиним рукама. Па како се обоје радоваху том приликом!

Четвртком би се Аница свагда лепше удешила, и с најумиљатијим лицем би Роберта дочекала код капије. И овај се лепше обукао, и кад се њих двоје састану, узеше Роберто Аницу за руку, и обоје би отишли — отишли у оближњу башту, или та куд су знала деца и ићи!

Не могу заборавити призор, којем сам таквом приликом био и нехотице сведок.

Седио сам у башти, која је неколико корачаја од мог стана. Ту спазим Роберта и Аницу, како се шетају, рука у руци, као обично. Седоше близу мене. Роберто извади земичку из свог џепа, преполови је савесно, и пружи обе половине Аници, да бира. Она је за цело била гладнија од њега, па је можда и узела већу половину, и почела је јести. Роберто је тек само по коју мрву кидао од свог дела, а кад је Аница смирила свој, он јој пружи и ону половину, која је по праву деобе његова била.

— Узми, узми, говорио је, кад се Аница устезала.

— Али ти ниси јео.

— Јео сам ја већ код куће.

То је већ морало и Аницу убедити, те пристаде па послетку на Робертову понуду.

— Је ли те отац опет тукао, поче Роберто поново.

— Није већ месец дана, одговори Аница чисто уплашена.

— Не бих му ни саветовао, рече Роберто а стиснуо песнице. И ја сам јак, али наш кочијаш још је јачи. Па тек да кажем оцу!

— Ја бих се бојала.

— Али ја нећу, да те туче. Видиш, ја тебе не бих могао никад ударити, а у школи истучем и најјачега. Не бојим се ја никог. Па тек кад будем велик, и постанем официр . . .

— Да, ти ћеш бити официр, па нећеш бити уза ме, уздахне Аница.

— Е, али онда ћу имати и сабљу, па нек те онда ко и ружно погледи . . .

Тако је текао тај дечији разговор. Роберто се баш спремао за кавалира, који је готов да одбрани слабији свет.

Аничиним оцу пак није било ни на крај памети, да туче своју кћер. Та он је премишљао о томе, како ће му Аничина лепота а Робертов новац олакшати терет старих дана, те неће морати баш ништа радити а најмање устајати ноћу из тврдог сна, да другима отвара капију.

Али нада његова претвори се на брзо у ништа. Роберто добије место у војничкој школи а генерала преместе у други гарнизон.

Све, што је очекивао; све, чему се надао; све то однесе једна јесен. Њега спонадне страшна јарост. Генералу и Роберту, да богме, да није могао ништа; тим се већма окоми на Аницу — та му није могла умаћи.

Од то доба није прошао дан а да се кћери своје није натучао. Изгледало је, као да хоће да накнади, што је продангубио. Кукавно дете је и бегало од куће; али га полиција опет доведе натраг. Укућани се до душе заузимали за бедно девојче, али бесомучни отац није се освртао ни на кога. А Роберта није било ту, па ни његовог кочијаша, па ни оца . . .

Аница је венула с дана у дан, док није подлегла.

Укућани скупише новаца, обасуше мртво детенце цвећем, разнобојним, свежим, мирисавим а домаћин је нечовечног оца одмах после погребња истерао из куће.

Кукавно дете! Ко зна, какво би му сунце и у потоњем животу сјало — можда је боље, што је свело у првашњем развитуку свом. Само да му крај не беше тако грозан, тако ужасан!

Како је благо лежало у сандучићу свом! Лица бледа, изнурена а опет са осмејком на њему. Колико ли је пута у својим страшним данима помишљала на Роберта и његове речи! Бар је осмејак на бледом, самртничком лицу њеном сведочио те мисли.

ФАНТАЗИЈА У НОЋИ.

Двороги месец над нама се сија,
Језеро плаво пред нама се нија,

Висока трска узнела се горе,
И ситни вали лагано жуборе.

Шумори трска и жуборе вали,
Трепере тихо колотови мали.

А ја јој причам: „Давно, врло давно,
Милијун лета од онда је равно.

„На месту овом пећина је била
Од самог стакла, боравиште вила.

„Оне су често, уз чаробне лире,
Мамиле песмом млађане пастире.

„И сваки онај, који тамо сврати,
Никада више натраг се не врати.

„Пећина дању у камен се ствара,
А у ноћ опет у стакло претвара.

„Безбројно свећа, до у саму зору,
Засветле опет у стакленом двору.

„И опет бајни захоре се гласи,
Пољупци, шапат, клици и уздаси.

„Да, често и сад у немој тишини,
Кад месец светли у плавој даљини —

„Царица вила са дна се извија,
На таласима санано се нија.

„А трска шуми и жуборе вали,
И тихо трепте колотови мали.“

Злато ме слуша и дисање скрива
Па склапа очи, к'о да прошлост снови —

А шум се зачу. Препелица мила
Нагло се прену и отресе крила.

Па изви главу и слушати стаде,
Ал брзо опет у санак се даде.

А ветрић пирка и трска се нија,
И бледи месец над језером сија.

АГИТАТОР.

РОМАН ИЗ СЛОВЕНАЧКОГА ЖИВОТА.

НАПИСАО ЈАНКО КРСНИК.

I.

Било је у зору у очи нове године 188*.

Хладан ветар брије по улицама главнога града и расипа ситни снег, што је покрио земљу. Овде онде горе још по угловима светиљке, а небом се осуле звезде, да предскажу леп, али хладан зимски дан. Света је мало по улицама; час по па се укаже иза угла тек по која старија жена, како хита по глаткој калдрми к цркви, куда је зове звучно звоно на јутрење; или протрчи који пекарски шегра са тешком кошаром на леђих, па звижди и дува топлу сапу у плетене рукавице. Види се и по нека млекарица, које дошле у град на својим колицима, те задигле сукње и прте снег.

У широкој поштарској авлији стоје упрегнуте саонице, а постиљон се спрема, да крене на пут. На саоницама седи човек заогрнут у дебео капут. Овај се час окрете и зловољно запита кочијаша:

„Тине, хоће ли бити шта од пута или не?“

„Господине, стрпите се још мало,“ одговори овај понизно, „чекам још једнога. Неког господина из суда, шта ли је.“

„Ког?“ упита путник љубопитљиво.

„Новајлија је. Ја га још не познајем; рекао је, да је премештен к нама. Места има доста, а и сањкаћемо се нагло. Само да је већ ту!“

Онај на саоницама промрмља нешто неразумљиво у мараму, којом обвио врат.

„Ево га!“ рече Тине и пође у сусрет господину, који је долазио авлијом.

„Је ли мој ковчег ту?“ запита дошљак.

„Да, све је у реду.“

„Биће хладно, врло хладно!“

„Ох, та имате бунду!“ тешио га постиљон.

Међутим се он већ попео у саонице и по обичају поздравио сапутника.

„Путујете ли и ви у Борје?“ упита нагло, те узе увијати ноге бундом.

„Да!“

„Добро, добро! Да нас је више!“

Тине погони своје коњичке и затруби гласно, да све јечи међу високим кућама и чудно се разлеже звук ситних прапораца. У трен били су изван места на широком друму, где велико камење уз друм и телеграфски стубови показују путнику пртину.

Оба путника запале цигаре. А онај у бунди окрете се опет оном другом у капуту:

„Јесте ли познати у Борју?“

„Разуме се!“

„Ох! То ми је мило! Биће да су вам познате онде и прилике.“

„И сувише!“ насмеја се онај.

„Знам, знам! Ви станујете дакле стално у Борју. Извините, да вам се прикажем: ја сам владин конциписта Руда.“

„Племић Руда?“

„Да, да!“

„Слушао сам већ о вама. А ја сам конципијенат Корен.“

„О, мило ми је, врло ми је мило! Конципијенат код одветника —“

„Храста!“

„А, познат ми је! Дакле код Храста! Народњак, добар народњак.“

„Као и сви у Борју!“

„Разуме се, разуме,“ примети Руда; „то ми је познато; Борје је народњачка варош. Мило ми је баш, што долазим онамо.“

Корен растеже усне подругљиво.

„Је ли вам познат поседник Меден?“ упита по том нагло.

„Јест, јест! По имену! Па он —“

„Није народњак!“ насмеја се Корен.

„Ха, ха!“ придода онај, те покуша, да поново запали цигару, како би сакрио забуну.

„Ви сте баш добро извештени о нашој господи!“ примети поново Корен увредљивим нагласком.

„Па то мора бити код нас! Та, чему смо ми политичари!“

Конциписта рече то с неким поносом.

„Да, па како друштво? Како госте? Имате ли забава?“ продужи за тим нагло.

„Ваљда сте и о том извештени? Политика има много посла са — сукњама!“ ругао се Корен.

„Ви сте досетљиви! Али — извинићете — ми немамо у актима такве политике!“

„Штета! Зацело би их читали још с већом вољом!“ Смејали се обојица.

У то поче већ и свитати. Румена светлост просу се по широкој, снегом покривеној равници, и лака се магла стаде губити према подножију далеких гора. Иње се стагли по дрвећу, што је засађено у ред уз друм, а кад би пренула ситна зеба са које гранчице, иње би се крунило. По друму пале силне вране, па кад би им се приближиле саонице, подигле би се, те прелетиле и спустиле се опет на друм иза саоница.

Све је тихо, не чује се ни топот коња, а саонице

одмичу нечујно по снегу; само прапорци, обешени коњима на узде, звече ситно у јутарњи зрак.

Са равне, самотне пољане, којом је водио испрва друм, приспеју путници у брдовит крај. Није било стрмих кланаца. Уз друм се нанизала села и засеоци.

„Је ли још далеко?“ упита Руда по дужем ћутању, те зевну.

„Да смо само код прве станице; од онуд имамо још сахат и по.“

„До ђавола, кад нема железнице!“

„Израдите нам је ви, владини људи!“ смејао се Корен.

„Ох! — Зар ми! Ви, ви и ваши посланици!“

„Ха, ха, ти нам нису кадри израдити ни поштене поште. То је све хумбуг!“

Владин конциписта погледа чудним погледом свог суседа, у ком се погледу огледала у пола задовољност и повлађивање, у пола бојажљиво чуђење. Али као mudar политични чиновник не рече ни беле.

Корен се пак није нашао позваним, да продужи о том критичном предмету...

У селу Гробљу је прва станица. Ту преда пошти писма овамо управљена и прими друга за Борје и даље станице; примио би и нове путнике, кад би било места. Коње не мења; морају до Борја.

Данас су чекала два путника на пошту; млад човек огрнут лаком горњом хаљином и постара сељанка.

„О, господине учитељу, шта ви радите овде?“ зовну Корен првога.

Овај се попе на саонице и седе напред до Тина; виде, да ту важи стара пословица: ко прије у млин, онога је и мељава.

„Имали смо синоћ излет! Па сам мало задоцнио,“ одговори промуклим гласом; „остали су отишли око поноћи, а ја наћох за добро, да мало изостанем. Код Водеа — музика, песма, игра! Штета, што и ви нисте били. Како сте провели код куће празнике? Били сте ваљда увек код куће!“

„Мало, мало! По највише у граду!“ одговори Корен и прикаже учитеља свом суседу, који отпоздрави пола пријатно, а у пола гордо.

Међутим Тине свршио свој посао, па се свађа са сељанком, која није имала места у саоницама.

„Ћути, бабо!“ осече се на послетку, па опшине коње.

Учитељ се смеши, па протре руке и тури их у џеп. Корен се пак окренуо са ироничним осмехом Руди:

„Глете, и по овом можете испитивати наше прометне прилике! Изабраће вас почасним општинарем с места, ако обећате, да ћете у том погледу шта помоћи.“

„Заиста, и треба штогод отпочети! рече он достојанствено и зави се боље у бунду.

„Вечерас је у читаоници забава,“ јави се учитељ с предњег седишта и повуче ноге под постиљонову одећу.

„Где, то нисам знао,“ узвикну Корен.

„Забава? Беседа?“ упита владин конциписта, „хоће ли и предстојник доћи?“

„Па дабогме! Све полази читаоницу, откако је умрло Leseverein. Тако је на том свету!“ подсмехивао се Корен, па одмах настави: „Па шта ће то бити у читаоници? Томбола, шта ли?“

„Да! Али пре тога предавање.“

„Идите, идите! ко ће предавати? Ваљда нови капелан, — то је неки зао човек!“

„Не, не! Хајд погодите!“

„Не могу! Предавање, то је код нас нечувено!“ узвикну Корен.

„Предавање наш бележник?“

„Ха, ха; а о чему?“

„Не зна се. Па човек се бави у доколици астрономијом. Можда ће о том и предавати?“

„То не смемо пропустити. А ни ви, господине конциписта! Видићете Борјанске грађане, како ће се учено погледати при том предавању. Изврсна мисао! Па то сте ви све створили за четрнаест дана, откако нисам био у Борју!“

„А — госпе? Које госпе долазе у читаоницу?“ прекину конциписта Кореново чуђење.

Учитељ хтеде да одговори; али га Корен гурну из потаја ногом.

„Какво је то питање?“ пожурн се Корен с одговором, како би спречио учитеља, да не говори. „Рекао сам вам, да ће доћи све, што се броји у хотволе у Борју: предстојникова госпа, надзорникова супруга и usujarjeve ћерке. Фине девојчице! А није ни празна кућа. Дође каткад и поседница Меденовица, — á rporos, ви је можда и познајете?“

„Меденовица? О, плавуша је и Немица — је ли?“

„Да, да! Често је у граду!“

„Ах, superbe! Изврсно! Познајем је.“

Племић Руда се задовољно осмехну.

Па имамо још Филипину Вртачникову. Остарија госпођа, а ужива, да игра на читаоничкој позорници млађе улоге, ма да јој најбоље пристају материнске. И много, много других госпођа и госпођица!“

„Болетове сте заборавили!“ рече учитељ, који није приметио, шали ли се Корен или не.

„Девојке нису код куће, а госпа долази ретко кад у Борје,“ примети онај.

Старија, Милица дошла је кући!“

„Тако?“ Примети Корен хладнокрвно, „глете, та би била изврсна за вас. Лена, па богата, — мало их је таквих.“

„Хвала лепо!“ одговори онај скоро увређен.

„Па жена вашег шефа — докторка,“ продужи учитељ.

„Та се око деце бави!“ одговори Корен. То је

рекао подругљивим нагласом, да га је конциписта чудно погледао.

Јасан звук Тинове трубе прекиде им говор. Прошли поред првих Борјанских кућица; па мало по том стали пред поштом преко пута од читаоничке крчме.

„До виђења — вечерас!“ рече Корен, кад се растајали.

(Наставиће се.)

ОСАМЉЕНИ ПАЋЕНИК.

Viens, mon chien, viens, ma pauvre bête,
Mange malgré mon désespoir.

Il me reste un gâteau de fête,

Demain nous aurons du pain noir.

Béranger.

И ја сам тужан и сетан пост'о —

Ти си ми јоште једини ост'о,

Лиле! Лиле!

И она оде, други је узе,

А мени само остави сузе,

Сузе невидне, сузе потајне,

Спомен на оне часове бајне,

Кад сам у њену башту ходио,

Кад сам са њоме срцу годио.

Ох, онај живот бејаше мио!

И ти си онда са нама био.

Чим штогод шушне, а ти залајеш,

Па нам занетим на знање дајеш,

Да неко иде, да неко пази,

Да на нас мотри, да нас облази.

Доста нам пута абера даде,

Доста нам пута помоћи знаде.

И тад су њене ручице мале

И тебе нежно помиловале;

А сад их белих нема ни за ме,

Сад више нико не гледа на ме.

Лиле! Лиле!

Ал шта ја зборим? Та ти ме гледиш —

О, верно куче, ти много вредиш!

Доста сам пута добра желио,

И једну кришку с тобом делио,

Доста сам пута гладан лежао,

А ти под јорган мени бежао,

Па снужден ђут'о, к'о да си знао,

Шта ми је усуд за живот дао,

Лиле! Лиле!

Некад ми живот премио беше,

Али ми јади срећу разнесе.

У добру беше другога доста,

Ал сада, сада, ти само оста,

Икога немам сем тебе само,

Кученце моје, ходи овамо!

Сав свет ми даје само чемера,

А ја ћу теби дати шећера.

Лиле! Лиле!

Давно је мене сваки мануо,

Свет ми је давно црн постануо.

Усамљен живим к'о монах седи,

Око ми само собицу гледи

И њене беле зидове ледне

И каткад сенку, кад сунце хтедне,

И тебе, тебе, кученце моје,

И те паметне очице твоје,

Лиле! Лиле!

Им'о сам друштва, ал све то оде,

Да тражи сласти, што ђудма годе.

Неки се диже, да славе тражи,

Неки, да јаде женидбом блажи,

Неки, да жуди, неки, да жели,

Неки, да срећу другоме дели;

Сваком се звезда судбине јави,

Па нас одвоји, па нас растави.

Ти само оста, кученце моје,

Да гледам мудре очице твоје,

Кученце моје!

Доста си пута и ти са нама

Ишао вес'о по каванама,

Те глед'о мирно, шта ђуди раде,

Како се часте, како се сладе;

Доста си пута, кад зора руди,

Ишао снужден крај дремних ђуди,

И слуш'о цигу, како нам гуди,

И наше песме из врелих груди.

Сретни су оно часови били,

Ал сви су прошли к'о санци мили,

WWW.UNIBZ.BS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Па на ме гледиш тужан и сетан,
Кô да ме питаш, што сам несретан,
Шта тишти моје ледене груди —
Ох, та ти не знаш, какви су људи!

О Лиле, Лиле, кученце мало,

Ево шећера, што је остало!
О, ходи, ходи на крило моје,
Да гледам мудре очице твоје!
Сав свет ми даје само чемера,
А ја ћу теби дати шећера.

Лиле! Лиле!

Вл. М. Јовановић.

О КНЕЗУ ЛАЗАРУ.

РАСПРАВЉА И. РУВАРАЦ.

(Наставак.)

Но док сам ја разубијао Рачког и претресао Грка Лаоника; док сам читао и прочитао наше књиге „староставне“ и чатећи књиге „староставне“ сузе ронио; док сам напоследку помињао нашег славног Јована Рајића и испричао, шта Јован Рајић у тексту, шта ли најновији и наравно најславнији историк наших дана у Гласнику говори о кнештву у Подунављу, у којем је кнештву било све Кучево и све Браничево, и како је цар Степан кнештво то дао у државу Вуку Бранковићу а не кнезу Лазару — силан свет онај, што се око нас скупио био и што се онако одушевљавао за г. Рачкога и онако одушевљено викао урнебесно живио! г. Рачком, мало по мало, не могавши издржати мучно мучање и немо слушање, разишао се и већина је отишла и уклонила се на другу страну, да другоме кличе и живио! виче — и само је заостао малени део од онога света — мањи део, ваљда pars sanior између оне гомиле. И ти, што су издржали до краја и заостали, да чују, кога је по најмлађем и најповијем историку српском, а све гледом на Грка Лаоника, цар Стефан за свога намесника и главару напоскон поставио у *Подунављу*, онако уморни — а уморило их је прво викање и клицање а потоње слушање и прислушљивање и размишљавање о оном, што се читало из књига и разбирало по ситним књигама — рећи ће напоследку:

Но па која нам је фајда од свеколиког тога чатања и пребирања и нашега слушања, и шта смо добили тим? Шта је послерад? Шта нам остаје?

Шта сте добили? Шта сте могли друго добити него оно, што су ваши оци, ваши дедови и прадедови у сличним приликама добијали? И оци ваши и дедови ваши и прадедови, кадгод би терали лиса, истерали би курјака или вука. И ви сте тражили кнеза Лазара у Подунављу, но тражећи кнеза Лазара, истерали сте Вука, Вука Бранковића; тражили сте и питали сте, распитивали сте, кумили сте и Латине старе варалице и лукаве Грке, да вам кажу за кнеза Лазара главару, царем Степаном постављенога главару у Подунављу. Лазара сте тражили, али

сте нашли Вука, Вука Бранковића и у Браничеву и у Кучеву и у целом Подунављу! **Кложе отци ваши, тако и ви!**

Проклет био Вук! И проклет да је и онај, који је први казао и записао, да је цар Степан поставио Вука главаром у Подунављу! Проклет био тај Грк из Атине а с њим нек је проклет и овај —

Не куни, немој проклињати! Клетва ти неће помоћи!

„Не кун', не кун', драги, не куни тако,
„Заборавет' љубав није так' лако!“

Умири се и не очајавај, брате мој! Још није све пропало! Нек пише Грк шта хоће, али не мора оно, што Грк пише, бити, и није оно, што он пише, истина. Причекај малко, док растоваримо и растеретимо најпре нашег нашинца од товара и терета, који је сам а без нужде натоварио на своја леђа, пак ћемо онда и оном Грку у лице завирити.

Рачки је написао у тексту, да су у бановини Мачванској стражу стражили за угарског краља Лауша I. бан Андрија Лацковић од г. 1351.—1356. а од 1356.—1374. Никола Горјански и за њим Иван Хорват, и то, што је Рачки у тексту написао, то није он измислио или из прстију исисао, већ то је он из листина извадио, и то стоји и остаје. А оно, што је исти Рачки у ноти написао, за то није управо Рачки крив или је само у толико и он крив, што није казао, по коме је он онако оно у ноти написао, већ је тога прећутао а истакао само Грка Халкокондила или — што је лакше — Лаоника. Рачки је требао да каже, да је тако, као што он у ноти пише, речи Лаоникове разумео Рус Мајков, а ми би онда Руса за врат. Наравно да се онда не би њему, т. ј. г. Рачком у Загребу, већ Русу Мајкову викало: живио! трипут живио! Но сад је све то понеари! Рачком се викало: живио! а није заслужио био то живио; но после већ се отворила била уста да вичу: *Perreat!* и да ја нисам запушио та уста — но о себи нећу да говорим и није говор о мени, већ о Рачком и о Мајкову. Рачкога смо опростили беде те је дошао ред на Мајкова, који на стр. 87. пише: „Вук је био зет кнеза Лазара, који за Душана управљаше

Сремом и Мачвом. Енгел и Рајић нису добро разумели речи Халкокондилових: *Βούλκω τῶ Ἐλεάζάρω τοῦ Ποδύκων*, узевши два човека за једнога. Ја мислим, да је летописац хтео казати, да је Душан дао Подунавље Вуку, сину Бранкову, и Лазару: таст и зет могли су управљати једном земљом“ и мало ниже опет: „тако су у (Халкокондиловом) Вуку-Елеазару, сину Бранкову, два човека: Вук Бранковић и Лазар.“ На побијање те Мајковљеве тврдње излишно би било само једну једину реч просути, и ја сам те речи само зато навео, да се види, шта је г. Рачки пред собом имао, кад је оно у ноти написао. Али нешто ипак морам напоменути и приметити на оно Мајковљево: „Енгел и Рајић нису добро разумели речи Халкокондилових.“ Мајков је требао казати: Рајић и Енгел, јер Енгел зависи у том погледу од Рајића а не обратно. Горе смо видели, шта је Рајић у тексту рекао, а овде ћу поменути, шта он у ноти каже. У тексту је Рајић казао оно, што је у Бранковића, кога се он понајвише придржава, нашао, а у ноти или „Примџауаио“ вели он: „Раздѣленіе сіе провинцій (као што је Бранковић по *Орбину*, а Рајић по Бранковићу у тексту изложио) ко ксемъ сходно естъ съ описаніемъ Лаониковимъ (наравно, јер је Орбин и узео то „раздѣленіе“ из Лаоника) котороѣ обрѣтается въ к. I. с. 18. К. С. его исторіи; въ томъ тоуію отиѣнио естъ, что онъ (Лаоникъ) пишеть, яко странѣ Истру прилежащю, полуиалъ по изволенію царевъ Вулкъ Слехдаръ, Бранковъ сынъ. По ксимъ обавѣ примѣтамъ сей Слехдаръ былъ князь Лазаръ Гребелановиуъ, іакоже из житіа его показуется. А Палкидъ былъ Вѣка Бранковича дѣдъ, отецъ же Бранковъ: того ради опасно сіа разумѣти достоинъ. Но сіа слѣдующаа повѣсть изяснитъ.“ (II. 638.). Шта је Рајић том примѣбом хтео управо казати, ја не знам. Ако је хтео у ноти тој рећи, да је цар Стефан по Лаониковим речма дао Подунавље у државу Лазару Гребелановићу а не Вуку Бранковићу, и ако је држао, да је то истина, зашто онда то није у текст унео, већ је оставио у тексту онако погрешно, као што је у Бранковића нашао? Рајић није био у том погледу са собом на чисто и није знао, коме више да верује од оне двојице: Бранковићу или управо Орбину или пак Лаонику? Он није хтео кварити ни с Турчином ни с каурином, и Рајић није знао, да је и оно, што је у Бранковића нашао, управо из Лаоника преко Орбина извађено. Зато и ја с Рајићем велим: „Опасно сіа разумѣти достоинъ.“

Енгел пише на стр. 271.: *Laonicus hat uns die Eintheilung des Duschanschen Reichs nebst den Namen der Statthalter, die bei Duschans Tode den einzelnen Abtheilungen vorstanden, hinterlassen. Es waren naemlich gesetzt: —*

d) *Wuleus Lazar, Sohn des Branko, über das Land an der Donau.*

Но у ноти д) примећује Енгел: *Dies war vielmehr, sagt Raitsch, der Knaz Lazar Grebeljanovitsch.* Енгел дакле просто реферује оно, што је Лаоник казао и што је Рајић приметио.

Од Бранковића дакле до Рајића сви кажу, да је само Вук Бранковић био намесник Душанов у Подунављу, па и сам Рајић то исто тврди у *тексту* и тек у „примџечанију“ присетио се и помислио је, да ће то бити кнез Лазар а не Вук, Бранков син; после више од 60 година дошао-је Мајков с експедијенсом: „и Вук и Лазар“ т. ј. Вук зет и Лазар таст скупа су били намесници Душанови у Подунављу, и као зашто таст и зет не би могли управљати једном земљом? пита мало љутито Рус Мајков. Зашто? Зато, што г. 1355.—1364. није Вук био зет Лазарев нити Лазар таст Вуков.

После Руса Мајкова долази одмах Србин Панта Срећковић. „Бранковић роди Рајића, Рајић роди Мајкова, а Мајков роди Панту и братију његову“ — ето то је родослов писаца српске историје Истина да у жилама Пантиним има мало и друге крви — Филарета Черниговскога — али је то само танка крв, но прави је отац — наравно духовни — Мајков, као год што му је родитељ *ио греху* Славков.

Ја сам горе већ поменуо речи најновијег историка српског о Вуку, сину Бранковом, којем је „цар Душан био дао: Браничево, Кучево и прочај“, које се речи налазе на стр. 248. у XXVII. књизи Гласника; али оно је само крај или реп те је преко нужно, да се зна, шта се напред у глави каже. Дотично место гласи дакле у целини од речи до речи овако, и ја молим слушаоце, да добро пазе на сваку реч и да добро утубе сваку реч тога живог и „живахног“ првог историка српског: „Бранков син Вук — то су те значајне речи — *зет кнеза Лазара*, био је старешина још за владе Душана над *Сремом и Мачвом*. Бранко, син Плагиде, Душанова намјесника, чијем сину *Вуку* цар је Душан био дао: Браничево, Кучево и прочај Подунавска мѣста.“

Јесте ли схватили?

Та како можеш питати, да ли смо схватили оно, што је апсолутно несхватљиво — та то превазилази наш ограничени ум и разум! То је турски или пословички, то ми не разумемо! И кажи нам, молимо те, ко је тај сметењак био, који је то написао?

А кад им ја казах, ко је, а они сви ником поникоше и сви доле очи оборише, и сви у зелену траву погледаше, те гледају, како трава расти на увојке, и кад се нагледаше зелене траве и травних увојака, а они, сви они заостали слушаоци устадоше и одоше гором, но нити певајући ни весело попе-

вајући, већ само неког — та кога неког? но па — војеводу Мирка жалостиво и с уздасима помињући.

Нек иду с Богом! А ја ћу даље мирно и без слушалаца да расправљам. Бранковић као прост преписивач отпада а с њим отпадају и сви његови исписивачи и преписивачи; и Рајић с Енглом отпада па и Мајков и Рачки с нотом његовом и напоследку и сам г. Срећковић с браћом својом отпадају — и остају само *Лаоник* и *Орбин*.

Лаоник је писао своју турско-грчку историју *на сто и више година* после смрти цара Стефана и у тој својој историји поменуо је он *ио крајине* и имена оних дијадоха, којима је он — цар Стефан — управу покрајина тих поверио био и то: 1. Жарка, 2. Богдана и 3. Вукашина краља с братом Угљешом за *Македонију*; 4. Вука, Бранковог сина, за *Подунавље*, 5. Николу жупана за *Трикалу* и *Костур*, 6. Прељуба за *Етолију* и 7. Бранка Младеновића за *Охридску* и *Прилипску област*. Праве *српске* земље и области Лаоник и не помиње, а поменувши речене покрајинске начеонике додаје: „Commemoratos modo viros *asserimus* Europae regionibus praefectos esse a rege Stephano; qui ubi exhalavit animam, singuli suas regiones, quas a vivo gubernandas acceperant, retinere, foederibusque a se mutuo bello abstinerunt, Graecis vero, ut cuique opportunum erat, admodum bellicis armis molesti erant.“ Прво је, што се приметити мора то, да Лаоник није поменуо све оне, који су још за жива цара Стефана добили у новоосвојеним од Грка земљама и покрајинама своје државе или државине, а који су преживили цара Стефана. Тако није Лаоник поменуо: *Војизну кесара*, који је у *Драма* столовао и много посла с Грцима имао; није поменуо брата Душановог, Симеуна *Палеолога* (по матери), потоњег цара Грком и Србљем у *Трикали*, и не помиње шуру Душановог, брата царице Јелене, Деспота Комнина, намесног господара у *Авлону*, *Канини* и у *Београду* (арнаутском) — и не помиње *Хлаиена* и т. д.; те не помиње, за које сувremenици а наиме расцар Јован Кантакузин и старија од њега (Лаоника) епирска хроника зна и од којих се неки и у сувременим листинама помињу, а помиње некаквога *Николу жушана* на два места, на поменутој страни 29. као намесника у *Трикали* и *Костуру* и на стр. 53. као негдашњег управитеља *Костурске* и *Охридске* области *τῆρ ἐν Μακεδονίᾳ (?) χώραν* — прије Вука, сина Бранка Младеновића, за којег Николу жупана ту нико други не зна.

Даље помиње Лаоник на првом месту и као најугледнијег доглавника и саветника цара Стефана *Жарка*, за кога опет нико други не зна, и даје Жарку том два сина: Драгаша, потоњег деспота, и

Константина, господина у великом делу Македоније. Жарка помиње а не помиње Севастократора Дејана, кога цар Стефан „братом“ својим назива и који је на крају год. 1354. још жив био и ваљда није већ 1355. г. умр'о. И поменута браћа, Драгаш и Константин, биће по свој прилици синови Дејанови од сестре цара Стефана, потоње царице Јевдокије, а не синови Жарка, који се нити од сувременика нити у сувременим листинама не помиње. По свој прилици у Лаоника стоји Жарко место „Жарковић“ и да се све оно, што Лаоник казује о Жарку, односи на *Дејана τοῦ Ζαροῦ*, Дејана, сина Жарковог или Дејана Жарковића. Исто тако не помиње Лаоник ни Оливера, силнога и моћнога властелина и још од г. 1346. *деспота*, који је такођер и на крају г. 1354. још жив био, нити се Оливер деспот у деспота Комнина прометнуо и у арбанашко приморје одлетио, као што је „један од највећих зналаца наше историје, Константин Николајевић,“ — каже г. Панта Срећковић (Гл. LXIV. 407. нота 3.) — мислио. Њега — деспота Оливера — и децу његову није споменуо Лаоник, но само брата његовог војводу Богдана или Љутицу Богдана наших јуначких песама.

Вукашину није знао ни имена Лаоник, већ га на сва три места (стр. 28., 30. и 53.) назива краљем мислећи, да му је то име било, или ако није то мислио, није знао Лаоник, да се Вукашин за жива цара Стефана није називао краљем и да се он тако тек г. 1366. назвао; и том краљу и брату му Угљешу даје Лаоник укупно у државу „regionem, quae a Pheris excurrit ad Istrum — ἐπὶ Ἰστρου — земљу, која се од Сера протеже к Истру — Дунаву — или према Дунаву.“ Шта је то од Сера или серске области ка Истру или према Истру и како — преко Прилипске ли области, коју је дао Бранку Младеновићу? И докле и у ком правцу: дали до Дунава, што не може бити, јер је Подунавље дао Вуку Бранковићу, или докле? — и тако вам тај Грк пише, да мораш сваки час запети и стотину питања управити на њега, који не може да се наодговара те кад не може а он те остави без сваког одговора на тих твојих стотину питања!

И како вам је само тај Грк Вуковог оца, Бранка Младеновића, назвао: „Охрид и прилипску област *ἐπέτροψε Πλαδικῆ ἐδθένειν, ἀνδρὶ οὐκ ἀγενεῖ.*“ „*Pladicae viro haud ignobili regendam dedit?*“ У записима и листинама нашим зове се он „Бранко Младеновић“, „Севастократор Бранко, син Младена војводе,“ „Господин граду Охриду“ — а он од Младена или управо Младеновог сина направи Пладика а доцнији преписивачи Плакида или Плакиду!

(Наставиће се.)

НАШЕ ГИМНАЗИЈЕ.

ОД ЈОВАНА ТУРОМАНА.

(Наставак.)

Проф. *Вујић* каже односно класичне наставе (види Просв. Гласник, 16. свеска, г. 1880.) у нашим гимназијама ово:

„На испиту из латинског језика недовољан резултат казује само „како се на по пута застало, у нерешивости, на коју страну да се прегне: на страну класичког или реалистичког образовања.“ (Већ на писменом испиту из прве редовне серије пало их је 22, а дефинитивно 14). Истиснут по наставном плану из нижих разреда латински језик не да се наравно за три године толико изучити, да приправници на испиту зрелости (и са речником и са помоћу професора) „познатије класике“ разумети могу, као што правила траже: ту ваља прегнути на једну страну. *Aut Caesar aut nihil!*“

У извештају пак свом о испиту зрелости у крагујевачкој гимназији за г. 1884. (види Просв. Гласник, св. 5. и 6. за год. 1885.) каже проф. Вујић ово: „Најзад што се испита *Латинског језика* тиче, успех је врло повољан према уском облику часова у само три виша разреда по садањем програму. Међу тим чини ми се, да би по више факултетско образовање (нарочито на философском факултету историјско-филолошког одсека) корисније било, кад би се *латински језик* почео учити у IV. разреду, а *грчки* бар са по два часа недељно у VI. и VII. разреду, јер овако ни мало не одговара достојанству наше велике школе, да се у њој почиње учити грчка писменица!“

Проф. *Николајевић* напомиње у извештају, који је г. министру поднео о овогодишњем испиту зрелости у београдској гимназији, како је по његовом мишљењу мало, да се *латински језик* учи само у три виша разреда гимназијска, већ да би требало да се спусти још бар у IV. разред.

Писац ових редака каже у свом извештају, који је поднео министру просвете о испиту зрелости у београдској гимназији за год. 1885. (види Просв. Гл. св. 15., г. 1885.) ово о нашим гимназијама:

„Све скупа узевши ово је моје мишљење о резултату седмогодишњег рада гимназије београдске, па и осталих гимназија. Нигде овај рад није мучнији и нигде испит зрелости није тежи него у нас, а нигде мања спрема за већину струка, које се уче на Великој Школи и на универзитетима, него у нас. А узрок томе?

Што они просветни заводи наши, које ми називамо гимназијама, нису гимназије у оном смислу, у којем образовани народи разумеју, као што сам то

већ у једној свечаној прилици рекао, и што овога пута са најдубљим убеђењем понављам.

Са изговором, да су „*наше гимназије удешене према нашим потребама*“, не можемо се ни пред ким одбранити, нити пред самима собом, нити пред образованим светом, нити пред потомством.

„Ишту ли „наше потребе“ бесмислицу, да наш гимназиста, учећи у II. разреду ботанику, учи механично латински имена свију трава, а овамо ће тек у V. разреду почети учити језик латински, и да се тако без икаква узрока наше гимназисте тако рано принуђавају мрзити на онај предмет, од којег нема важнијег у гимназијама свију образованих народа?

Ишту ли „наше потребе“, да гимназисте наше у V. разреду почињу у један мах учити три језика: латински, француски и старо-словенски?

Ишту ли „наше потребе“ таку аномалију, да гимназисте наше у V. и VI. разреду уче и сврше физику заједно са таким математичким доказима, у којима долазе и тригонометријске функције, а ове се уче истом у VII. разреду?

Ишту ли „наше потребе“ да се гимназисте наше *упрегивају* оноликом масом природњачких предмета — *rudi indigestaque mole* — колике не видимо у гимназијама ни једног народа?*)

Ишту ли „наше потребе“ да се учење француског језика не надовезује бар на једногодишње или двогодишње учење језика латинског?

Ишту ли „наше потребе“ да гимназисте наше, који иду у седморазредну гимназију, уче *иу* две године у IV. и V. разреду хемију као засебан предмет, кад овамо видимо, да н. пр. немачке гимназисте, који иду у гимназију са 9 разреда, хемију не уче као засебан наставни предмет, већ или уз физику или минералогiju?**)

Ишту ли „наше потребе“, да се историја света

*) Немачке гимназије састоје се из 9 разреда, па за свих 9 година учи се *Naturbeschreibung* највише 10 часова. У нас траје гимназијски течај две године мање, а природним наукама, камо нисам урачунао физику, дато је у нас 24 часа.

**) Цео квантум знања, што га гимназисте страних гимназија у хемији себи прибављају, и поред којег са врло повољним успехом учење овог предмета на универзитету настављају — позивам се на прве ауторитете у хемији, као што су Либиг, за тим професор хемије на циришкој политехници Болеј (Bolley) и професор хемије на берлинском универзитету Хофман — смештен је на 10—15 листи обичне осмине

не учи ни онолико, колико се у гимназијама осталих народа учи само историја старог света?

Ишту ли „наше потребе“, да се у нашим гимназијама исторја старих народа учи само годину дана, и то непотпомогнута учењем старих језика, које је спојено са сваковрсном историјском поуком, док овамо видимо, да се та историја у гимназијама других народа учи три године, и то потпомогнута читањем римских и грчких историка и беседника?

Ишту ли „наше потребе“, да се при учењу пет језика, што се у нас уче у гимназији, не води рачун о *концентрацији наставе* ни толико, да се бар једни исти граматички термини употребљавају?

Ишту ли „наше потребе“, да се „наука о основама *српског језика*“ учи у оноликој опширности већ у III. разреду?

Ишту ли „наше потребе“, да наш гимназиста, који има сведоџбу зрелости у џепу, не зна етимолошки објаснити имена наставним предметима, које је учио, као што су: граматика, историја, космографија, географија, ботаника, зоологија, биологија, антропологија, хигијена, геологија, геометрија итд.? да не зна етимолошки објаснити ни име заводу, у којем је 7 година провео?

Ишту ли „наше потребе“, да због недостатка наших гимназија у овом погледу — т. ј. због неучења грчког језика — и даље пати достојанство наше Велике Школе, која је принуђена да своје питомце учи алфа и бета?

Ишту ли „наше потребе“, да н. пр професор класичне филологије у Великој Школи с обзиром на знање латинског језика, какво је изнето из гимназије, пред собом има у првој години свршене ученике страног III. разреда гимназијског?

Ишту ли „наше потребе“, да *изгледамо* да смо од осталог света за двеста година напреднији, кад смо овамо најмање за толико година назаднији? Ово кажем с обзиром на то, што гимназисте наше већ са четвртим разредом престају учити науку о *хришћанској религији*, док овамо гимназисте у страним гимназијама науку ову уче кроз целу гимназију?

Ишту ли „наше потребе“, да су нам књиге школске, које су за гимназије прописане, како који дан све *дебље*?

Ишту ли „наше потребе“ да нам у гимназијском нашем образовању остаје једна празнина, због које ће они врло често и такве погрешке правити, на којима ће се у критиковању вежбати ученици страних гимназија?

Ишту ли „наше потребе“, да нам се гимназије састоје из 7 разреда, па да су онда гимназисте принуђене готово сваки дан до 12 сати седити у

школи, а ученици сиромашни, који живе од давања часова, да немају времена за овај рад?

Ишту ли „наше потребе“, да се тако оградимо од осталог света, да гимназиста наш не може прећи ни у једну страну гимназију, осим ако је готов да изгуби по више година, а овамо сваки дан свечано објављујемо, како смо свом снагом прегли, да ступимо у коло културних народа итд. итд.“

Да додамо сад још, шта је о нашој средње-школској настави у опште рекао један бивши професор велике школе, *Стојан Новаковић*. А то, што је рекао, рекао је у своме извештају, који је поднео министру просвете Стојану Бошковићу о успеху у српском језику у београдским средњим школама за шк. год. 1878—9. (види Просв. Гл., св. 1., г. 1879). Ево шта је рекао:

„Општи резултат мога проматрања у толико је повољан, што се у опште види рада, види одлучног покрета на боље и јасно манифестованог живота у школама. Већином изгледа, да се школе истргле од старинског механичког меморисања (осим више женске школе, у којој се, колико сам видео на историји српске литературе, и колико ми је иначе познато, много меморише, без праве потребе), и да се упутиле неком бољем животу. Али морам вам, господине министре, и то признати, да је овај очити напредак још у стању хаотичком. Осећа се жива потреба реформе, али такве, која би посегла у ствар, у живце и крвоток школскога рада, која би прецизније обележила школски задатак и посао, и која би према њему и школску књижевност пребрала и удесила. Тек тада би се постигла она целина и сугласност различитих радника и предмета, коју сада узалуд тражимо и у мањим и тешње спојеним групама школске наставе. Даље ми средња школа наша још изгледа мало српска по настави, коју она даје — а међу тим још мање јевропска и космополитска по начину, којим се она у целини служи. *Чини ми се, да се ми о многим игањима средње-школске практике мучимо, као да је на нама, да им колосек пронађемо, а овамо су она у напреднијег света давно расарављена, и нама би много лакше било критички се према својим приликама готовим послужити него свој досадањи пасивни начин даље настављати.* Овога ради држим, да би се много помогло нашој настави у средњим школама, кад би се спремни професори појединих струка почели на неко време слати у добро уређене средње школе напредне Јевропе, да проуче *начин рада* у појединим струкама средње-школске наставе. Држим на прилику, да би много вредило, да когод, у филологији добро спреман, види, шта се и како се у Немачкој и Француској у њиховим средњим школама ради кроз цео

течај гимназије, да би се то исто могло чинити и за све остале струке. Од ових људи требало би изискати опширне извештаје о њиховој мисији, штампати их и разаслати наставницима средњих школа по оним структурама, не би ли и тим наша средње-школска практика ударила одређеним и реалним правцем к оној сврси, што је мало више казао и за коју мислим да води к савршенијем развиту средњих школа наших. Новац, који би се на ово потрошио, донео би несумњиве и сигурне користи“.

Специјално баш о *класичној настави* у нашим гимназијама рекао је Новаковић поздрављајући 12. авг. год. 1881. као министар просвете подужим говором главни збор главног просветног савета, који је израдио данашњи наставни план гимназијски (види Просв. Гл. 15. и 16. свеска, год. 1881.) ево ово:

„Целина наставе у *латинском језику* добија се, кад се с овим, што је у гимназији (по 6 ч. недељно у три виша разреда) састави оно, што је у дотичном факултету велике школе. С добрим програмом, уде-сним књигама и честитом наставном снагом а при већој зрелини ученика моћи ће се свршити оно, што у другим земљама настави гимназијској као минимум припада, тим пре, што се у свима земљама ректификују и смањују средњевековним традицијама обележене основе“.

Најпосле да узмемо на ум још неке речи, које се односе на *класичну наставу*, а које је изрекао др. *Панчић* (види његову Флору у околини београдској, друго издање, Београд, 1878., стр. III.):

„Терминологијском речнику додао сам и латинске термине, како би ученик честим загледањем могао да запамти; то ни за кога неће бити од штете, а они, који мисле, да што даље у овој науци пођу, с временом ће да се увере, да *без латинског језика ботаничке науке нема*“.

„Без латинског језика нема ботаничке науке“ каже професор ботанике на великој школи и главни представник природних наука на словенском југу. А шта тек да рече који професор права, а нарочито професор римског права, имајући пред собом слушаоце без знања језика латинског, па и грчког? Шта професор историје, особито грчке и римске? Шта професор опште литературе? Шта професор ма ког живог језика, а особито француског? Шта професор философије? Шта професор археологије? Шта професор славистике? Па тек шта професор класичне филологије? Још један пут понављамо: Када такав један ирој у природним наукама, као што је Панчић, нашој интелигенцији довикује, да без латинског језика ботаничке науке нема, то је онда још више нешто него *αὐτὸς ἔφα* (он рече).

(Наставиће се.)

БРАНИЧ СРПСКОГА ЈЕЗИКА.

АЛЕКСАНДРУ САНДИЉУ

ПРИКАЗАО („ПОСВЕТИО“) ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

Још један пут о сложеним речима.

Г. С. Лекић у својим „Примерима за латинске облике“ I. и II. делу употребљава сложена реч *земљокруг* за *orbis terrarum*. Ја мислим, да не ће бити добра ова сложена реч, и гледаћу, да то и докажем.

Одмах морам овде казати, да ми није јасно, за што *ватрогасац* није добра сложена реч, и одговор г. Т. Маретића у 6. броју „*Vienca*“ није ме о томе задовољио. Морам признати, да су те наше сложене речи врло тешка ствар и то с тога, што несу похватани закони, по којима постају. О овоме је писао Миклошић; а Даничић у својим „Основама“ није писао засебно о сложеним речима, него је сложене и просте речи заједно по наставцима њиховим прављао. На стр. 7. својих „Основа“ вели Даничић: „За сложене ријечи нијесам оставио особита дијела у овој књизи, него сам их разредно међу ријечи, међу које припадају наставцима, којим постају, једно за то, што без њих много којешта знатно не би било

освијетљено онолико колико треба, а друго — и највише за то, што је у њихову постојању главно наставак, јер их без њега не би ни било. Што би у њих могло бити особито мимо остале ријечи, то је само састављање дијелова њихових, па се и то готово све по себи разумије и излази из онога, што је већ речено, нити се само у сложенијем ријечима јавља, него и осим њих — у другим приликама — бива.“ Ја мислим, да би боље било, да је Ђура Даничић засебно обрадио сложене речи, па би нам онда из гомиле примера била и јаснија правила, која је он истакао на стр. 6. својих „Основа“. Овако ево при свем том не знамо, је ли добра реч сложена *ватрогасац* и хоће ли бити добра *земљокруг*, коју употребљава г. С. Лекић. Ђура Даничић је мислио, да ће нам сложене речи бити јасне и онако како је написао, али ево мени се чини, да нам није та ствар баш са свим јасна.

За то мислим, да не ће бити излишно, ако о овој ствари опет неколико речи речем с том намером, не

бих ли дошао до каквих сталних закона, по којима постају сложене речи. Ако случајно ово мени не би изашло за руком, онда мислим, да ћу бар изазвати овим редовима вештијега од себе, који ће нам ово разјаснити, а то је по мом тврдом уверењу Јован Бошковић.

Пишући о овој ствари не ћемо се моћи ни мало освртати на стари словенски језик, јер он је, рекао бих, много стварао сложене речи по грчким образцима. Ми се морамо, што се тиче ове ствари, ставити на чисто српско земљиште, па с тога, ако нам буде могуће, гледаћемо, да похватамо законе, по којима постају сложене речи.

Сложене речи деле се на праве сложене речи и на недовршене сложене речи, н. пр. права сложена је реч *плавоока*, а недовршена је сложена реч *бимбер-грожђе*, *бугар-кабаница*. — Овде ће бити говора само о правим сложеним речима.

По својој постању деле се праве сложене речи на четири врсте, као што их је поделио Миклошић.

I. В р с т а.

У ову врсту иду оне сложене речи, где прва реч саставља своје значење са значењем друге речи. Таких речи има мало н. пр. *Србовлаш*, *драгољуб*, *злеудно*, *стармали*, *галобела*. Пошто ових речи има мало, то се не ћемо с њима даље ни бавити, јер нам не ће бити ни потребе, да такове кујемо.

II. Врста. Детерминативна композиција.

Миклошић вели у својој *Vergleichende Stammbildungslehre der slavischen Sprachen* на стр. 379. за ова композиција ово: *Das erste glied steht in seiner thematischen form; das zweite bewahrt seine form*, па казује ове примере: *белограб*, *црнограб*, *танкоиреља*, *хитроиреља*. Ово правило није за нас довољно, који хоћемо и да кујемо речи, кад су нам потребне. Кад би се држали само овога, што овде каже Миклошић, онда би могли лако пасти у погрешке при ковању нових речи. Кад би нам било довољно горње правило, онда би по њему била добра реч и *велвласт*, коју Хрвати не могу да прегоре. Али *велвласт* је наказна реч, као што је споменуо г. Маретић у „*Виџици*“ и као што сам ја доказивао у лањском „*Стражилову*“.

Главно је, да реч сложена у српском језику мора имати свој самосталан наставка. У сложеној речи не сме друга реч имати наставак од просте речи, т. ј. друга реч у сложеној речи не може бити уједно и проста самостална реч. За то и јесте наказна реч *велвласт*, што у њој друга реч *власт* постоји као и проста реч. То је прво главно правило код сложених речи по мојој мишљењу.

Друго је правило: *Ако у сложеној речи друга реч постоји и као самостална реч, онда се не саставља значење прве речи са значењем друге речи, него така сложена реч значи име нечему.* Тако: *белограб* не значи *бели граб*, него значи неку врсту граба; *белојабука* не значи *бела јабука*, него значи врсту јабуке; *Миловук* не значи *мили вук*, него значи име људско; *Добровук* не значи добри вук, него значи име људско; те по томе и *велвласт* не би могла значити *велика власт*, него име нечему, кад би ту реч говорио народ.

Шта су то детерминативна композиција? *Детерминативна су композиција, у којима је прва реч, која је уједно основа с наставком о, доуна или додаток другој речи*, или, као што би г. Лекић казао *hochdeutsch*, „ближи опредељење“. У сложеној речи *белојабука* допуњује бело реч *јабука*, у *танкоиреља* допуњује *танко* реч *иреља*. Тако би се од прилике морало тумачити по Миклошићу, али ја видим разлику између *белојабука* и *танкоиреља*. *Белојабука* би се растумачило са *бела јабука* и онда је овде *бела* атрибут речи *јабука*, а *танкоиреља* не би се смело разрешити у *танка иреља*, јер *танкоиреља* не значи *танка иреља*, него *која танко иреде*. Дакле у *белојабука* било би бело при тумачењу атрибут или на послетку и предикат, а у *танкоиреља* *танко* не сме се као атрибут узети, него као додаток прироку. У *танко ирести* додаток је *танко* прироку *ирести*, и од *танко ирести* долази *танкоиреља*. Дакле по моме мишљењу *детерминативних композиција има две врсте*. Запамти примере за прву врсту: *белограб*, *црнограб*, *белојуг*, *Добровук*, *Миловук*, *галовран*, *модрокос*, *цустоџак*, *цустосват*, *слаткогрм*, *Суводол*, *белојабука*, *белошљива*, *дивокова*. Ево примера за другу врсту: *брзол*, *брзоилет*, *брзорек*, *танкоиреља*, *хитроиреља*, *злоиреља*, *злоткаља*, *самоник*, *самораст*, *самоток*, *самоук*, *самогран*.

III. Врста. Зависна композиција.

За ову трећу врсту композиција вели Миклошић: *Das erste glied steht in seiner thematischen form; das zweite hat seine wortform. Ein grosser teil jener nomina, die als zweite glieder in abhängigkeitscomposita auftreten, kommt sonst nicht vor, was der festigkeit der verbindung nur förderlich sein kann.* Али ја мислим за српски језик код ових композиција, не само *ein grosser teil jener nomina, die als zweite glieder in abhängigkeitscomposita auftreten, kommt sonst nicht vor*, него *друга реч у овим композицијама у овде не сме као самостална реч постојати*, за то баш и није добра реч сложена *земљокруг*, коју г. Лекић употребљава. Из примера, што ћу их сада споменути, видеће се јасно ово што тврдим: *богородица*, *бра-*

гучед, бременоша, винобер, виношија, ветрогоња, ветромет, водоваља, водојажа, водоноша, водошија, володер, вукодржица, гласоноша, богоносац, грабоносац, домородац, душогубац, и т. д. У свима овим композитима друга реч не може бити самостална, проста реч. Тако не постоје као самосталне речи *родуца, чед, ноша, бер, шија, гоња* и т. д.

Сложене речи ове врсте морају имати своје самосталне наставке, којима постају као и просте речи, и друга реч не сме постојати као самостална проста реч. Наставци, којима постају сложене речи ове врсте, ови су: 1.) њ као примарни наставак долази на корен, н. п. *винобер, ветромет, коловоз, коломаз, козодер, козомор, котлокри, мишомор, мироков, рукошис, сенокос, трнокои, хлебждер, чорболок, шаковице, Богољуб, костолом, добротвор*. 2.) Сложена реч постаје секундарним наставком њ н. п. *братгучед* (њ). Од ове речи друга реч као проста гласи *чедо*. 3.) Сложена реч постаје наставком ја, н. п. *гласоноша, ветрогоња, водоваља, главобоља, калогаж, козошаша, костобоља, сенокоса*. 4.) Сложена реч постаје поставком ац, н. п. *богоносац, грабоносац, домородац, душогубац, чудотворац, штеточинац, добротчинац, злочинац*. Кад се ове сложене речи с наставком ац узму на око и с њима испореди реч *ватрогасац*, онда не могу бити доста паметан, за што *ватрогасац* није била Даничићу добра сложена реч. Што г. Маретић у 6. броју „*Viensa*“ против, *ватрогасац* говори, није ми довољно. Из његових речи ја бих закључио, да се може казати и *ватрогасац* и *ватрогаша*, и то је истина; али да је *ватрогасац* лакоумно скована реч поред чисто народних речи: *грабоносац, домородац, душогубац, штеточинац, добротчинац, злочинац*, то не могу да схватим. Овим наставком постају и детерминативна композита и овај наставак има велику улогу при грађењу сложених речи. Тако од *Нови Пазар* долази сложена реч *Новопазарац*, од *Света гора Светогорац*, од *Фрушка гора Фрушкогорац*, од *Црна гора Црногорац, брзоловац, Белопољац, божогробац, горњоземац, једноглавац* и оваких речи има множина. Наставци су за сложене речи разноврсни, и ја видим, да наставак ац има исту ту улогу као и наставак ја, и никако ми не иде у рачун, да је *ватрогасац* лакоумно скована реч. 5.) И наставком ије постају сложене речи ове врсте, н. п. *крижошубе, рукодаће*. Где које сложене речи с овим наставком изгледају, као да им друга реч и сама за себе постоји, н. п. *костоломљење*. Код ове речи по-

стоји друга реч *ломљење* и као засебна реч. Али овде ваља знати, да *костоломљење* долази од глагола *костоломити*, и *костоломљење* је онда начињена реч од *костоломити*, као што је *ломљење* од *ломити*. 6.) Сложене речи треће врсте с наставком ка: *костоловка*. 7.) Сложене речи треће врсте с наставком ик: *рукодавник*. 8.) Сложене речи треће врсте с наставком а: *богоматера*. 9.) Сложене речи треће врсте с наставком ица: *богородица, вукодржица, коњозобица, коњокрадица, кравосица, сокодржица, мироносница*. 10.) Има сложених речи ове врсте, у којима друга реч постоји и као самостална реч, али онда такве речи значе име нечему н. п. *гороцвет* не значи у *гори цвет, горски цвет*, него је име цвету, који се зове немачки *Frühlingsadonis*. Тако и *земљокруг*, што употребљава г. Лекић, не би могао значити *круг земљин*, него морао би значити име нечему, кад би ту реч говорио народ. Реч *домазет*, кад би била права сложена реч, припадала би овој трећој врсти, зависним композитима, а не детерминативним композитима, којима ју је прибрао Стојан Новаковић у својим „*Основама*“; али *домазет* је, као што се види по облику саме речи, недовршена сложена реч.

Овде се има на послетку још приметити за композита ове врсте, да при тумачењу њихову прва реч према другој стоји као генитив објективан и то код велике већине ових речи.

IV. Врста. Посесивна композита.

Посесивна су композита адјектива и постају секундарним наставком ѓ, н. пр. *белобрк*, који има беле бркове, *белогрла*, која има бело грло, *белолик*, који има бело лице, и за то, што се овако тумаче, зову се посесивна. Али могу се тумачити и генитивом каквоће, н. пр. *голобрад*, човек голе браде, *головрат*, човек гола врата и т. д. Ове су сложене речи лаке, те лако се могу и нове градити по њима, за то о њима и немамо никаквих примедаба.

* * *

Јесам ли ја овим кратким потезима принео које зрнце за разјашњење сложених речи српских, то нека суде они, који се разумеју у оваким стварима. Међу тим г. Лекић може и даље употребљавати *земљокруг*, ако му је воља, јер можда ће се наћи когод, који ће му га одбранити, што бих му ја желео.

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Милош Цветић јавља, да је дао у штампу свог „Немању“ па позивље на претплату. Књига ће изнети до 10 табака велике осмине а биће готова најдаље до конца Маја о. г. Цена ће јој бити 75 новчића. Претплату ваља слати писцу у Београд. Скупљачима даје писац десету књигу.

— Архимандрит Никодим Милаш јавља, да је одлучио по други пут издати своју књигу под насловом: „Словенски апостоли Кирил и Методије и истина православља“, коју је пре пет година издао први пут. Па како се од онога доба све јаче развија деловање римске пропаганде односно православне цркве, које деловање у новије доба потпомажу и три руска писца: Соловјев, Астромов и Асташков, а оштрога израза оно налази, осим књига ових Руса, особито у Revue de l'Église grecque-unie, то је писац додао пређашњој књизи преглед и оцену тога деловања пропаганде за последњих пет година, те ће усљед тога ово издање бити не само ново и поправљено, него и умножено. Цена је књизи пет динара (или 2 фор. а. вр.). На девет наручених књига даје се десета на дар, а књижарима обични рабат.

— У Бечком листу „Neue Freie Presse“ у броју од 28. (16.) марта о. г. прештампано је из књижевно-педагошког летописа прве задруге за школске насеобине песма мезимице нашег краља надвојвоткиње Марије Валерије, под насловом „Der junge Rhein“. Ту је песму дивно превео и у лиску „Гласа Црногорца“ у броју 13. од ове године саопштио наш Лава Костић. Под превод није додуше потписан преводилац, али се Лаве Костића стихови познају одмах. Песму ту надвојвоткињину ставио је Вилх. Хајзер за један глас, да се пева уз пратњу гласовирску и саопштио је ту своју композицију у 7. броју листа „Neue Musik-Zeitung“ од ове године. На Хајзерову се мелодију врло згодно даје певати и српски превод, јер је стих у српском преводу истог метра, којег и у немачком изворнику.

— Земаљски музеј у Сарајеву обogaћен је с три књиге из 16. века.

— Чески земаљски сабор одобрио је 3000 фор. на истраживање ватиканског архива у Риму.

— У оставини Крашевског нађене су неке приповетке, за тим историја пољског поворишта, — културна историја Пољске и још нека писма.

— Накладом Ј. Г. Коте у Стутгарту изашло је светковинско издање песама и драма Уландових. Као увод има неких 15 страна о животу и делима тог немачког песника. У збирци су тој најпре лирске песме, па онда родољубне, епиграми, сонети, октаве и глосе и драмски спевови; напослетку онда баладе и романце, четири старо-француска спева и „Фортунат и његови синови“. Са свим на крају су дванаест

песама из оставштине песникове и две драме: „Ернет, херцег Швапски“, и „Лудвик Баварац“.

— У 3. и 4. (заједничкој) свесци Zeitschrift für vergl. Litteraturgeschichte о. г. приказао је Вилхелм Волнер Његушев Горски Вијенац у немачком преводу Ј. Кирстеа, који је, као што је познато, угледао света прошле године. Рекавши у кратко, шта је спев тај у нашој књижевности, надовеаује ове речи: „Да ли спев тај у преводу може улити Немцу читаоцу слично интересовање као оригинал јужним Словенима, (а тек то је намера са сваким преводом), друго је питање. Руку на срце, ја не верујем. Преводилац је тому најмање крив; он је учинио, што је могао. Јевик добро познаје, пише добро немачки, а познато је, да се у преводима немачким са словенских јевика иначе по правилу употребљава неки идиом, који тек мање или више подсећа на немачки јевик. У његову преводу нема погрешака; по гдегде се могао простијим изразом и боље приближити оригиналу. Али биће, да то није, с тога, што је мислио, да му ваља очувати оригинални метар, па као да се тај не да у немачком добро одржати“. Док тако приказивач одаје преводиоцу свако признање, изражава се даље још јасније о самом делу. Нас се за цело мора тицати, да знамо, како немачка критика прима дело, које у нас тако одлично место заузима. Да ли га је Волнер праведно оценио, то је, сад опет можемо ми рећи, „друго питање“. Но ево његових речи: „Ако Немац читалац ипак не ће наћи много сласти (он каже Geschmack) у спеву, то је прво с тога, што садржај није такав, да изазове у њега више интереса. Ослобођење Црне Горе, ма колико да вреди за народе на Балкану, само по себи девета је брига (gleichgültig) западном Јевропљанину. Интерес према томе могао би се пробудити, да је песник из свога градива хтео и могао да сагради какву занимљиву (ein packendes) драму. Али то овде није. Спев је тако недраматичан, као што само може бити: то су диалогизирани сцене без свеае, без радње. На онда рамље са ненародним елементима. Коло пева, на прилику, о Шпартанцима, Римљанима, Сцеволи, Леониди, Тартару и т. д. Најпосле Немац читалац не може имати никаквога ту интереса према особама, јер, као што је то најобичније, не познаје историју ни народни еп јужних Словена: за њега су имена, код којих у Србина срце жешће заигра, јер их зна из песама свога народа, за њега су та имена пушта, не изузимајући ни самога кнеза владуку, који ту држи дугачке монологе и говоре, а ништа не ради. У кратко, ја мислим, да немачки читаоци не могу имати смисла за овај спев“.

— У Лондону је установљена велика школа за новинаре, у којој се млади људи могу изобразити у писању чланака, извештаја, у стенографији, дописивању и у уметничкој и драмској критици.

САДРЖАЈ: Краљево звоно. (Наставак.) — Аница. Слика из великоварошког живота. Од Милана Савића. — Фантазија у ноћи. Песма од Војислава. — Агитатор. Роман из словеначког живота. Написао Јанко Креник. — Осамљени лаћеник. Песма Вл. М. Јовановића. — О кнезу Лазару. (Наставак.) — Наше гимназије. (Наставак.) — Бранич српскога јевика. (Наставак.) — Ковчежић. Књижевне белешке.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваког четвртка на читавом табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 н. на по год., 1 ф. 25 н. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара или 6 ф. на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата администрацији „Стражилова“ у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.